

Каменецька Л.М., Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, м. Київ

Каменецька Лілія Миколаївна – аспірант Національного педагогічного університету, м.Київ. Коло наукових інтересів – особливості вокального виховання учнів.

МЕТОДИ ВОКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

У статті запропоновано сукупність методів, необхідних, на думку автора, для вокального розвитку старшокласників, зокрема для формування у них естрадної манери виконання в процесі позакласної роботи.

In this article a complex of methods which the author considers necessary for senior schoolchildren' vocal development, is proposed. These methods are useful for forming a variety manner performing during out-of-school hours.

Сучасна вокальна школа має великий досвід традиційного навчання і виховання співаків. Разом з тим, враховуючи зорієнтованість переважної більшості молоді на сучасну популярну музику, проблемою сьогодення залишаються питання щодо вокального розвитку учнів саме цього репертуару, щодо засвоєння учнями естрадної манери співу в умовах позакласної роботи. Хоча деякі сучасні науковці (Р.А.Валькевич [1], І.О.Ісаєва [2], Ю.О.Прохорова [3] та інші) у своїх роботах торкаються питань щодо естрадного співу, на даний момент не розроблено певної цілісної методики, спрямованої на формування в учнів старшого шкільного віку естрадної манери виконання в процесі позакласної роботи.

Мета даної статті полягає у висвітленні сукупності методів, прийомів та засобів вокального розвитку старшокласників у процесі вивчення сучасної популярної музики. Реалізація мети, поставленої в даній роботі, передбачала вирішення таких завдань:

- розкрити сутність понять “метод” та “методи вокального розвитку”;
- проаналізувати методи, прийоми та засоби вокального розвитку учнів;
- дослідити ефективність впливу зазначених методів на формування в учнів старшого шкільного віку естрадної манери виконання.

В результаті проведеного нами експериментального дослідження було з'ясовано, що для підвищення мотивації старшокласників до власної співацької діяльності на репертуарі популярної вокальної музики, ознайомлення учнів із закономірностями естрадного співацького процесу та для формування в них відповідних цій галузі знань, необхідно розробити та впровадити у навчальний процес методику вокального розвитку учнів. Основою методики вокального розвитку учнів старшого шкільного віку є методи, що ґрунтуються на традиційних методах вокальної педагогіки та спрямовані на засвоєння естрадної манери виконання старшокласників. Музична педагогіка розглядає метод як спосіб взаємопов'язаної діяльності педагога і учня, що спрямований на досягнення мети. Юцевич Ю.Є. характеризує методи співацького навчання як “сукупність систематизованих прийомів і способів керування співацьким навчанням, послідовне засвоєння котрих забезпечує формування в учнів відповідної вокальної техніки, здатної гарантувати розвиток комплексу акустичних якостей голосу, витривалості та невтомлюваності голосового апарату” [5, 89].

Враховуючи вищезазначене, визначимо доцільні, на наш погляд, методи вокального розвитку, що сприяють формуванню в учнів

старшого шкільного віку естрадної манери виконання.

Одним із методів вокального розвитку учнів, що впливає на підвищення мотивації старшокласників до вокальної діяльності, знайомить учнів з кращими зразками сучасної популярної музики та спонукає їх до власного удосконалення у співі, є *метод “демонстрації” вчителем у власному виконанні кращих зразків популярної вокальної музики*. Він є досить ефективним, тому що дає учням у живому виконанні послухати той твір, який вони будуть вивчати. Ефективність методу “демонстрації” полягає також в тому, що виконання вчителя сприймається як еталон. Наслідкування співу викладача забезпечує природний шлях розвитку голосового апарату учня та ознайомлення з кращими характеристиками естрадної манери співу. “Демонстрація”, як правило, зацікавлює учнів. Ю.Є.Юцевич зазначає, що такий метод “мобілізує учня, змушуючи його інтуїтивно знаходити необхідні пристосування, коли діють і слух, і зір, і емоційна реакція на почутий зразок-показ” [5, 113]. На думку науковця, позитивною якістю методу особистої демонстрації є цілісність його впливу на голосовий апарат. Сфера свідомості не включається в контроль за роботою м’язів, а позитивний результат є наслідком інтуїтивного пристосування комплексу механізмів голосоутворення. Свідомість може включитись пізніше, коли необхідна корди-нація, знайдена за допомогою наслідкування показу, закріплюється шляхом численних повторень [5, 113].

Водночас ефективність методу демонстрації вчителем у власному виконанні кращих зразків популярної вокальної музики полягає в тому, що систематичне слухання правильного звучання голосу педагога та виконання саме кращих зразків з репертуару А.Лорак, Т.Кароль, Т.Повалій, Є.Власової, К.Бужинської, Л.Доліної, А.Стоцької, В.Козловського, О.Пономарьова, О.Панайотова, Ф.Кіророва, W.Houston, L.Richie та інших формує в учнів уявлення щодо еталону звукоутворення та манери естрадного співу.

На початковому етапі вокального розвитку старшокласників доцільно також використувати *метод залучення учнів до вокально-тренувальних вправ*. Навчання естрадного співу спирається на об’єктивні закономірності психофізіологічного розвитку людини та взаємодії таких структурних компонентів голосоутворюючої системи, як дихальні органи, гортань, артикуляційний апарат. Від діяльності цих компонентів залежить формування навичок співу – співацьке дихання, звукоутворення, дикція тощо.

Виходячи з цього нами був розроблений комплекс вокально-тренувальних вправ, що враховує як поки що мало розвинені вокальні дані учнів, так і завдання їх подальшого

співацького розвитку. Вокальна вправа – це багаторазово повторювана, спеціально організована дія, спрямована на поліпшення якості вокального виконання. На початку уроку естрадного співу ми рекомендуємо застосовувати комплекс вокально-тренувальних вправ, спрямований на активізацію і координацію голосоутворення. До них належать:

- вправи, що справляють побічний вплив на активізацію співу (беззвучна, дихальна та артикуляційна гімнастика);
- традиційні вправи, вокалізи (фрагменти вокальних творів популярних жанрів), мелодекламація (скоромовки, літературні тексти пісень на витриманій висоті в певному діапазоні голосу) для розвитку основних співацьких навичок. Бажано спрямовувати їх на формування кращих засад естрадної манери;
- вправи на імпровізацію, що мають якомога інтенсивніше впливати на формування естрадної манери старшокласників.

Для того, щоб застосування вправ досягло бажаного ефекту, важливо аналізувати з учнями їх дію. Так, учитель фіксує увагу старшокласників шляхом пояснення та показу на тому, що необхідно зробити, яким чином утворюється той чи інший характер звучання, за чим треба уважно слідкувати під час голосоутворення тощо. Після кожної вправи вчитель обов’язково має узагальнити, наскільки правильно було виконано вправу, які були помилки і як їх виправити.

У результаті проведеної попередньої вокальної діагностики ми з’ясували, що переважна більшість учнів мають певні недоліки звукоутворення: форсування звуку або крикливий спів; “гойдання” голосу; “білий” звук, тобто “відкритий”, „плаский” звук; мляве звукоутворення; неточне фальшиве інтонування (детонація та дистонація); носові звуки; затиснута нижня щелепа або в’яла пасивна опущена щелепа. Отже, виявляється необхідним *метод спеціальної уваги до усунення в учнів основних недоліків звукоутворення*. Крикливість руйнує природність звучання голосу, а це, в свою чергу, відбивається на його тембровій забарвленості. Основною причиною *форсування звуку, або крикливого співу*, в учнів є їх недостатня загальна і музична культура. Усунення в учнів “розгойдування” голосу, що породжується форсуванням звуку, досягалось нами при використанні вправ на послідовних нотах, спочатку в межах секунди, потім квінти і нони у швидкому темпі. Поширеним недоліком у співі старшокласників є “білий звук”, тобто “відкритий”, “плаский” звук. Для усунення цього недоліку в учнів слід використовувати прийом – *спів відкритим, водночас затемненим звуком*. Тобто “округлення” звуку учнями досягається

шляхом “затемнення” голосних, особливо *a*, *e* та *i*. У більшості випадків такий недолік, як *мляве звукоутворення*, усувався нами вправами на стакато. Під час виконання цих вправ не треба поновлювати вдих на кожному звуці, а лише припиняти вдих між ними з негайним повторенням того ж на легато. Ліквідація *фальшивого інтонування* в учнів досягається застосуванням вправ на піано та завдяки інтонаційній кореляції, яка виконується головними резонаторами без підключення грудного регістру, при цьому не допускається розслаблення м'язів, що фіксують співацьке дихання на діафрагмі. Наслідком млявої функції піднебінної завіски є *носові звуки* під час співу. Для запобігання цьому недоліку в учнів доцільно використовувати вправи на голосні *y* та *i*. *Затиснута нижня щелепа або в'яла пасивна опущена щелепа* є одним з поширених недоліків в учнів під час співу. Усунення цього недоліку в учнів досягається завдяки використанню вправ на різноманітні склади: ой-ой, дай-дай, ща-ща, яй-яй тощо.

Метод засвоєння старшокласниками стильових особливостей звукоутворення, характерних для виконання популярної вокальної музики, є одним з найцікавіших методів для учнів старшого шкільного віку.

Як відомо, характер звучання голосу сучасних вокальних виконавців неможливо визначити однозначно. Кожен стильовий напрям та стиль популярної вокальної музики має свою манеру подачі звуку і використання різних звукових ефектів. Найбільш характерними рисами звукоутворення естрадного мистецтва є: фальцетний спів (особливо в чоловічому виконанні), субтоновий спів, мікст (із використанням головного і грудного резонаторів), звичайний співацький голос, гучний спів (“крик” – гучне контрольоване виконання з опорою на дихання), різні вокально-виконавські „прикраси” (мелізми, хрип, сип, шепіт, „ричання”, співацьке вібрато).

Ефективність цього методу досягається за допомогою впровадження вчителем цілого комплексу різних виконавських засобів та прийомів. Завдяки пояснюванню, коментуванню і власному показу вчителя, наведенню ним наочних прикладів, а також завдяки засвоєнню учнями комплексу вокально-тренувальних вправ відбувається набуття учнями старшого шкільного віку стильових особливостей звукоутворення, характерних для виконання популярної вокальної музики популярних жанрів.

У процесі дослідження ми переконалися, що імпровізація, як вокальна так і інструментальна, є важливою ланкою виконавського процесу сучасної популярної вокальної музики. Отже, для засвоєння естрадної манери співу доречно використовувати **метод залучення учнів старшого шкільного віку до вокально-**

виконавської імпровізації. “Імпровізація” (від лат. Improvisus – “несподіваний”, “раптовий”) трактується як різновид художньої творчості (складання віршів, музики) в момент виконання; виступ з чим-небудь заздалегідь не підготовленим [4, 492]. У процесі заняття естрадним співом ми використовували вправи на імпровізацію, що безпосередньо впливають на засвоєння естрадної манери виконання. Ми пропонуємо учням виконати такі завдання на імпровізацію:

- створення старшокласниками мелодійної лінії з використанням різних тривалостей на основі почутих акордів;
- створення учнями мелодійної лінії за допомогою використання допоміжних звуків у вигляді співацьких прикрас (мелізмів, оспівування, трелі, форшлаги, морденти тощо);
- створення учнями старшого шкільного віку мелодійної лінії з використанням різних засобів та прийомів звукоутворення, властивих естрадній манері виконання (фальцету, субтону, міксту, “крику”, “ричання”, “сипу” тощо);
- створення старшокласниками мелодійної лінії, на основі використання різноманітних ритмічних малюнків, характерних для сучасної вокальної музики популярних жанрів.

Для ускладнення вокально-творчих завдань на імпровізацію учням пропонується використати ті ж самі завдання, тільки із застосуванням народних пісень, наприклад: “Ніч яка місячна”, “Чом ти не прийшов”, “Ой під вишнею, під черешнею”, “Ой джигуне, джигуне” та інші.

У процесі дослідження було розроблено також комплекс методичних прийомів розвитку високого рівня естрадної манери співу:

- ♦ **засвоєння естрадної манери співу в мовній позиції** – спів у мовній позиції забезпечує збереження в учнів відчуття легкості, комфортності під час співу, природності артикуляції, а отже, чіткої, незалежно від умов фонації (регістру, висоти тону, типу гласної, сили голосу, емоційного змісту художнього образу виконуваного твору);
- ♦ **спів різними мовами** – фонетичний стрій мов своєрідно впливає на фонаційний механізм, тобто своєрідність артикуляційної бази різних мов під час співу взаємодоповнюють один одного і розширюють виконавські можливості учнів, чим значно збагачують слухові уявлення виконавців;
- ♦ **спонукання старшокласників до асоціативного мислення**. Цей прийом застосовується з метою досягнення необхідного звучання голосу та розкриття учнем образно-емоційного

змісту, що найбільш відповідає авторській ідеї, задуму вокального твору та відбувається завдяки використанню емоційно-образної вокальної термінології, яка налічує певну кількість порад типу “начебто”, “нібито” тощо, що характеризуються не прямим, буквальним відображенням та розумінням дійсності, а метафоричним, умовним.

Таким чином, у результаті дослідження ми дійшли висновку, що засвоєння естрадної манери виконання старшокласниками ґрунтується на традиційних методах вокальної педагогіки. Водночас досягнення естрадної манери художнього співу потребує специфічних методів. Такими методами мають бути: метод

демонстрації вчителем у власному виконанні кращих зразків популярної вокальної музики; метод залучення учнів до вокально-тренувальних вправ; метод спеціальної уваги до усунення в учнів основних недоліків звукоутворення; метод засвоєння старшокласниками стильових особливостей звукоутворення, характерних для виконання популярної вокальної музики; метод залучення учнів до вокально-виконавської імпровізації. Ефективність зазначених методів досягається за допомогою розроблення і впровадження в навчальний процес цілого комплексу вокально-тренувальних вправ та різних виконавських засобів і прийомів, на що і буде спрямована наша подальша наукова робота.

Література

1. Валькевич Р.А. Сценічна культура у педагогічному просторі: Навчально-методичний посібник. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2005. – 204 с.
2. Исаева И. Эстрадное пение. Экспресс-курс развития вокальных способностей / И.О.Исаева – М.: АСТ “Астрель”, 2007. – 319 с.
3. Прохорова Ю.О. До питання підготовки майбутніх фахівців вокально-естрадного співу // Наука і сучасність. – Серія: Педагогіка. Філософія: Збірник наукових праць. – Київ: Логос, 2003. – Т. 39. – С. 133-139.
4. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М.Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – 1632 с.
5. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування співацького голосу: Навчально-методичний посібник. – К., 1998. – 159 с.